

Samtidslitteratur i barnehagen

NASJONALT SENTER
FOR KUNST OG KULTUR
I OPPLÆRINGEN

NORSK
BARNEBOKINSTITUTT

SAMTIDSLITTERATUR I BARNEHAGEN er utviklet og utgitt av:

Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og Norsk barnebokinstitutt 2019

Tekst og innhold:

Hanne Kiil, seniorrådgiver og litteraturpedagog, Norsk barnebokinstitutt

Anne Cathrine Lande, tidligere rådgiver, Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

Kathrine Pedersen, rådgiver barnehage, Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

Forsidebilde: Kathrine Pedersen, Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

Design/trykk: Trykkeriet, Nord universitet

Illustrasjoner, fotografier eller tekst må ikke reproduseres eller benyttes i andre sammenhenger.

Hftet kan lastes ned fra:

kunstkultursenteret.no

barnebokinstituttet.no/samtidslitteratur-i-barnehagen/

Innledning

Dette veiledningsheftet er for deg som jobber i barnehage, og som ønsker mer kunnskap om dagens barnelitteratur og inspirasjon til å formidle denne litteraturen.

Heftet er utviklet i et samarbeid mellom Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og Norsk barnebokinstitutt.

Innholdet tar utgangspunkt i *Rammeplan for barnehagen* fra 2017 (heretter forkortet R17). Rammeplanen påpeker at barna skal få oppleve litteratur fra sin egen samtid, og dette

krever at personalet må holde seg oppdatert om den nyeste litteraturen.

For å gi barna et rikt utvalg av litteratur i barnehagen har vi valgt å trekke fram ulike typer bøker, si hva som kjennetegner dem, og hvordan du kan bruke dem sammen med barna.

Rammeplanen understreker at barnehagen skal arbeide med utforsking, fordypning og progresjon. Gjennom dette heftet ønsker vi å belyse hva det kan bety i arbeidet med litteratur i barnehagen.

Vi har lagt opp til refleksjons-spørsmål som gjerne kan diskuteres i personalgruppen, og bakerst i heftet er det aktivitetsforslag og en liste med litteratur og aktuelle ressurser.

Vi håper dette heftet kan inspirere til flere lesestunder og et variert utvalg av nyere bøker i barnehagene.

Hanne Kiil
Norsk barnebokinstitutt

Kathrine Pedersen
Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

Innhold

Litteratur i barnehagen	5
Hvordan velge bøker	6
Rom for litteratur	7
Høytlesning i barnehagen	8
Høytlesning som estetisk teksterfaring, artikkel av Trine Solstad	10
For de yngste.....	12
For de eldste.....	13
Myldrebøker.....	14
Bildebøker hvor mye av fortellingen ligger i bildene.....	15
Bildebøker som leker med andre tekster	16
Diktbøker.....	17
Fagbøker.....	18
Digitalisert litteratur	19
Mangfold og gjensidig respekt.....	20
Likestilling og likeverd	21
Bærekraftig utvikling	23
Livsmestring og helse	24
Aktivitetsforslag.....	26
Litteratur og aktuelle ressurser.....	30

Foto: Kathrine Pedersen

I barnehagen skal barna få mulighet til å erfare ulike formidlingsmåter av tekster og fortellinger, som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, refleksjon og møter med språk og kultur.

Litteratur i barnehagen

Litteraturen har lenge vært en del av barnehagehverdagen. Litteraturen er tilgjengelig gjennom bøker, lydbøker, filmer, apper og spill. I noen barnehager holder personalet seg oppdatert på den nye barnelitteraturen, mens andre heller velger bøker de kjenner fra sin egen barndom.

Bøker er spesifikt nevnt i rammeplanen som materiell barna skal ha tilgang til i barnehagen. Enkelte barnehager har egne bibliotek eller leserom, mens andre har plassert bøkene rundt om på avdelingene. Noen leser for barna hver dag, kanskje flere ganger om dagen, mens andre vektlegger noe annet, og bøkene blir sjeldnere tatt i bruk av barn og voksne.

I rammeplanen er litteratur en av uttrykksformene man skal jobbe med innenfor fagområdet kunst, kultur og kreativitet, og i tillegg er det en del av fagområdet kommunikasjon, språk og tekst. «I barnehagen skal barna få mulighet til å erfare ulike formidlingsmåter av tekster og fortellinger, som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, refleksjon og møter med språk og kultur» (R17, s. 48). Litteraturen inneholder fortellinger om magiske verdener og alternative virkeligheter, ikke ulikt barnas eget lekeunivers. Litteraturen kan bidra til å gi barna felles referanserammer og stimulere leken.

Rammeplanen pålegger personalet å «støtte barna i å ta andres perspektiv, se en sak fra flere synsvinkler og reflektere over egne og andres følelser, opplevelser og meninger» (R17, s. 23). Litteraturen kan gi barna innsikt i temaer og spørsmål de ellers ikke ville fått tilgang til. Den

amerikanske filosofen Martha C. Nussbaum er i *Litteraturens etikk* (2016) opptatt av at bøker kan åpne opp for innlevelse, identifikasjon og større forståelse for andre: «Et barn som fratras fortellinger, fratras også visse måter å betrakte andre mennesker på» (Nussbaum, 2016, s. 30). Nettopp fordi barna har ulike livshistorier og erfaringer, mener hun at litteraturformidlingen med fordel kan foregå gjennom gruppesamtaler.

Barnehagen skal «synliggjøre samisk kultur og bidra til at barna kan utvikle respekt og fellesskapsfølelse for det samiske mangfoldet» (R17, s. 9). Å ha samisk barnelitteratur tilgjengelig i bokhylla kan være et ledd i denne synliggjøringen. Da kan bøkene føre til interesse, nysgjerrighet og samtale om samisk språk og kultur. Vi vil i dette veiledningsheftet også vise til aktuelle bøker som kan knyttes direkte til arbeid med disse fire emnene fra barnehagens verdigrunnlag: mangfold og gjensidig respekt, likestilling og likeverd, bærekraftig utvikling og livsmestring og helse.

Vi vil foreslå at høytlesning og litteratur kan være tema på et foreldremøte. Kanskje kan flere foreldre bli motivert til å lese høyt for barna hjemme. Enkelte bildebøker er tilgjengelige på ulike språk. Disse kan barna bli kjent med på både morsmålet sitt og på norsk, og dette kan være et godt tips til flerspråklige hjem.

Foto: Anne Cathrine Lande

Hvordan velge bøker?

Utvalget av bøker som passer i barnehagen, er stort, både bildebøker, rim- og reglebøker, illustrerte fortellinger og fagbøker. Rammeplanen poengterer at barna skal «møte ulike språk, språkformer og dialekter gjennom rim, regler, sanger, litteratur og tekster fra samtid og fortid» (R17, s. 47–48).

I barnehagen skal barna få mulighet til å erfare ulike formidlingsmåter av tekster og fortellinger, som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, refleksjon og møter med språk og kultur.

Et rikt og variert utvalg bøker vil bidra til at barna har tilgang til ulike uttrykk, både språklig og som illustrasjoner.

Bøkene bør være kvalitetssikret av én eller flere i personalet som har ansvar for boksamlingen. Det er viktig å jevnlig gå gjennom utvalget og vurdere om man skal fjerne noen bøker eller gå til anskaffelse av noen nye.

- ◆ Er det noen i personalet som har ansvaret for boksamlingen og innkjøp av bøker til barnehagen?
- ◆ Har dere faste rutiner for innkjøp til og vedlikehold av boksamlingen?
- ◆ Får barna komme med forslag til bøker som skal kjøpes eller lånes inn?
- ◆ Har dere mulighet til å samarbeide med et bibliotek?

Rom for litteratur

Hvor man plasserer bøkene i barnehagen, har mye å si for hvordan og når de blir tatt i bruk. Om bøkene blir plassert høyt på en hylle, vil ikke barna kunne ta dem fram når de ønsker. Da kreves det at de voksne er oppmerksomme på barnas initiativ. Når bøkene er plassert innenfor barnas rekkevidde, vil de selv kunne velge en bok de vil at de voksne skal lese, eller som de kan se i på egen hånd. Både de yngste og de eldste barna kan fint forholde seg til regler for hvordan bøkene skal brukes og settes på plass etter bruk.

Noen barnehager har egne rom til lesning, andre har bøkene plassert på avdelingen sammen med leker og spill. Kanskje er det en sofa eller en lesekrok på avdelingen, eller kanskje er det eneste egnede stedet for en rolig lesestund på styrerens kontor eller på kjøkkenet. Det viktigste er uansett at «personalet setter av tid og rom til lesning i hverdagen» (Solstad, 2016, s. 159), og at man bruker rommene i barnehagen slik at man kan ha en uforstyrret lesestund. Man kan for eksempel lage et rom i rommet ved å dele inn et rom i mindre enheter ved hjelp av flyttbare skillevegger eller møbler.

Foto: Kathrine Pedersen

- ◆ Hvor leses det?
- ◆ Hvordan er rommene tilrettelagt for lesning?
- ◆ Hvor er bøkene plassert?
- ◆ Har barna fri tilgang til bøkene på avdelingen, basen eller i barnehagen?
- ◆ Er det lagt til rette for at et barn kan velge seg ut en bok og sette seg ned med den alene eller sammen med andre?

Foto: Anne Cathrine Lande

Høytlesning i barnehagen

Barnehagen er en viktig arena for å introdusere barna for litteraturens verden. Gjennom høytlesning og formidling får barna tilgang til litteraturen, og som ansatt i barnehagen er du en litteraturformidler. Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna «opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale» (R17, s. 48). Les gjennom bøkene før du presenterer dem for barna, og vurder om boka vil egne seg for din barnegruppe. Barna skal få oppleve både glede og mestring i møtet med bøker, og da må personalet «utvide og bygge videre på barnas interesser og gi barna varierte erfaringer og opplevelser» (R17, s. 44). I lesestundene skal barna også få mulighet til å komme med innspill og tolkninger.

Gjennom formidling og høytlesning blir bøkene til noe mer enn det barna selv kan se og forstå gjennom bildene eller illustrasjonene. Språket i bøkene blir først tilgjengelig for barna om noen leser høyt for dem, og språket tilbyr noe annet enn den vanlige kommunikasjonen. Barna kjenner igjen oppbyggingen av et eventyr som begynner med «Det var en gang ...», og mange lærer seg teksten til for eksempel Gruffalo-bøkene av Julia Donaldson og Axel Scheffler (ill.) fordi rytmen og den tydelige oppbyggingen skaper et språk som er helt annerledes enn språket barn og voksne ellers kommuniserer med. I kapitlet «Å skape verden gjennom språket» i *Kunst, kultur og kreativitet. Kunstfaglig arbeid i barnehagen* (2017) ser Tone Birkeland nærmere på hvordan litteratur kan fungere som døråpner til estetisk erfaring: «I vanlig kommunikasjon dominerer det informative og effektive språket. Språkidealet er å gjøre seg forstått. Litteraturen presenterer barna for et kvalitativt annet språk: det ustandardiserte, personlige og mangetydige. Her er den poetiske språkfunksjonen det sentrale. Med et slikt tilfang utvides barnets språklige innsikt og erkjennelse»

(Birkeland, 2017, s. 50–51). Det uvanlige og uventede utgjør en estetisk opplevelse. Barna merker seg gjerne de fysiske kvalitetene ved det poetiske språket, som klang, rytme og kanskje et overraskende ordmateriale.

I mange av de eldre bildebøkene var bildet først og fremst illustrerende, og det var ikke nødvendig å tolke bildet for å få med seg handlingen. Mens den voksne leste høyt, kunne barna lytte samtidig som de så på bildene. Det kunne være detaljer i bildene som barna kommenterte, men disse detaljene var sjelden viktige for historien. I mange av dagens bildebøker er det andre former for samspill mellom bilde og tekst. I flere av bøkene spiller bildene en vesentlig rolle i selve fortellingen. Teksten og bildene utfyller, forsterker og utfordrer hverandre. Slike bildebøker gir ofte muligheter for ulike tolkninger, og dermed åpnes det for en reell dialog mellom barna og den voksne høytleseren. Når både tekst og bilde bidrar til fortellingen, sitter ikke den voksne med alle svarene på forhånd. Da blir spørsmålene som stilles, også mer autentiske. Barna blir lettere aktive deltakere når de erfarer at observasjonene og meningene deres er viktige innspill i samtalen.

I kapitlet «Bildeboka – den viktigste boka i barnehagen» i *Lesepraksiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter* (2018) er Trine Solstad opptatt av bildenes betydning: «Bilder kan oppfattes intuitivt av barn, de trenger ikke noe medierende mellomledd for å fortolkes. Derfor er bilder viktige både som støtte til verbaltekstene som blir lest høyt for barna, men selvsagt også som helt selvstendige fortellerstemmer inn i høytlesingen. Dette er vesentlig for alle barn, men en spesielt viktig kvalitet for små barn og barn som ikke behersker det norske språket, og derfor ikke har like stort utbytte av høytlesning som et barn med norsk som morsmål» (Solstad, 2018, s. 52).

Foto: Håvard Storvestre

Personalet skal «invitere til ulike typer samtaler der barna får anledning til å fortelle, undre seg, reflektere og stille spørsmål» (R17, s. 48). Bøker og fortellinger kan formidles på mange ulike måter, og rammene for lesesituasjonen vil påvirke formidlingen. Antallet barn og hvor skjermet lesetunden er, vil også kunne ha noe å si for hvilke bøker som fungerer. Bøker der bildene spiller en viktig rolle for å forstå fortellingen, vil ikke nødvendigvis passe så godt for større grupper. Men hvis man viser oppslagene på en vegg slik at alle kan se bildene, vil det kunne fungere. Bøker som oppfordrer til filosofering og fabulerende samtaler, vil som oftest egne seg best med få barn.

- ◆ Har dere faste lesetunder hver uke?
- ◆ Hvor mange barn er med i hver lesegruppe?
- ◆ Hva er kriteriene for bokvalget ditt til lesetundene?
- ◆ Hvordan gir barna uttrykk for hvilke bøker de vil lese?
- ◆ Hvor ofte får barna være med på å bestemme hvilke bøker som skal leses høyt?
- ◆ Er det lagt til rette for spontane lesetunder?

Høytlesning som estetisk teksterfaring

Av Trine Solstad

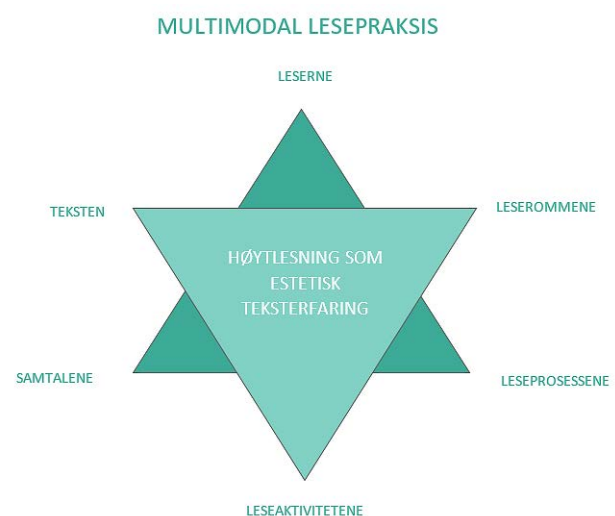
Denne artikkelen dreier seg om lesing i barnehagen motivert ut fra ønsket om å gi barn en estetisk erfaring eller opplevelse. Det å bli lest for kan betraktes som en meningssskapende prosess, og litteraturen kan sette noe i spill hos lesere. Begrepet estetikk, handler om den erkjennelsen vi får gjennom sanselige erfaringer. Erkjennelse må ikke bare betraktes som en kognitiv og rasjonell aktivitet, vi skaper også mening intuitivt gjennom følelser, forestillinger og fantasier, som aktiveres for eksempel gjennom møter med skjønnlitteratur eller andre kunstformer. Dette er essensielt for barnehagebarn og lesing. Mange barnehagebarn har ennå ikke utviklet et verbalspråk å skape mening gjennom. Noen barn har manglende kunnskaper om og ferdigheter i bruk av det norske språket. Det er likevel en forutsetning at alle barn skal bli lest for, og de skal ha utbytte av barnelitteraturen som benyttes. Barn med lite utviklet norsk språk kan kommunisere sin meningssskaping gjennom kroppslig respons. Derfor er det viktig at barna får være språklig aktive underveis i lesingen både verbalt og kroppslig.

Bildebøker er utgangspunkt for høytlesning her. Ei bildebok defineres som ei bok med ett eller flere bilder på hvert oppslag (Hallberg, 1982). Altså spiller bildene en vesentlig rolle. Det er flere grunner til å benytte bildebøker i barnehagen. Mange av de nyere norske bildebøkene er blant verdens beste (Seip, 2015). Bildebokmakeren Stian Hole var den første norske forfatter som fikk Bologna Ragazzi Award i 2007. Ifølge ham er en spesiell kvalitet ved bildeboka at den «kan åpne opp rom og gjøre leseren til medskaper» (Hole, 2016). Ei bildebok trenger altså ikke å ha et bestemt budskap og en bestemt mening, men kan være flertydig alt etter som hvem leserne er. Et annet viktig argument for bildeboka er at den ofte er barnas første bok. Derfor er bildeboka det første møtet med skriftspråket og bildekunst, men også det første møtet med hva ei bok er. Å skape mening

med bøker må læres gjennom opplevelser og erfaringer med bøker og lesing (Snow og Ninio, 1986).

Et tredje argument er at bøkene kommuniserer både gjennom skrift og bilder. De er multimodale, og leseren må lese både det skriftlige og det billedlige uttrykket sammen for å få tak i tekstens meningspotensial. Mens ordene krever en lesekyndig mediator, kan bildene oppfattes intuitivt av både store og små barn. Det behøver ikke bety at alle bildebøker er enkle å oppfatte, men at bildene kommuniserer uten tanke på verbalspråklig kompetanse hos leseren.

Personalet må være utprøvende og utforskende i sin måte å formidle litteratur på. Det må utvikles en lesepraksis (Solstad, 2016) sammen med barna hvor barna er aktive medskapere. Under presenteres en modell for *multimodal lesepraksis*¹. Modellen er dynamisk. De enkelte elementene danner premiss for hverandre. Leserene har for eksempel betydning for valg av bok, for hvor det skal leses, og hvordan det skal skje. Bøkene i seg selv skaper også behov for en viss type lesere, slik at bøkene danner premiss for hvem som skal lese dem, og hvordan de skal leses.

1. Modellen er hentet fra boka: *Lesepraktiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter*. Boka er skrevet sammen med Turid Thorsby Jansen og Anne Marie Øines. Fagbokforlaget 2018.

Betegnelsen *tekstene* refererer til bøkene barna skal bli kjent med. I barnehagen må barna ha tilgang til et bredt utvalg bøker. Det må bestå av skjønnlitteratur og fagbøker for barn. Det kan være eldre klassiske barnebøker, men barna må også møte nye og moderne bildebøker. Det bør være variasjon i tematikk, stil og illustrasjoner.

Personalet må ta ansvar for å gjennomgå bokutvalget i barnehagen og ta stilling til hvor og hvordan bøkene skal eksponeres for barna. Barnehagen bør også ha et sted å lese, der ikke lesingen og samtalene blir avbrutt underveis. Dette refererer seg til betegnelsen *leserommet*. Leserommet kan altså være den fysiske plassen det leses på. Det kan være ute eller inne i barnehagen, men det kan også være det fantastiske universet i boka. For eksempel kan boka *Den utrolige historien om den kjempestore pæra* av Strid (2012) føre til at barnehagen skaper ei kjempestor pæra som barna kan gå fysisk inn i og leke ut handlingen i boka. Dette fører oss videre i modellen til *leseaktivitetene*. Ny *Forskrift om rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver* løfter også dette sterkere fram (Kunnskapsdepartementet, 2017). Leseaktiviteter før ei bok blir presentert, kan bidra til barns for forståelse av teksten. Det kan være aktiviteter som hjelper barna inn i fiksjonen, men også hjelper barn til å få grep om fortellingens tematikk, om persongalleri og intriger. For eksempel kan professor Glykose fra *Den utrolige historien om den kjempestore pæra* komme på besøk, eller Baker-

mester Harepus fra *Klatremus og de andre dyrene i Hakkebakkeskogen*. Dette kan skape en bro for barna over i fiksjonen, hvor barn får bruke flere sanser enn dersom det kun leses fra bladet. Utkledning, rekvisitter og rollespill ansporer lek og meddiktning fra barnas side.

Personalet må også reflektere over selve leseprosessen. Det er viktig å framføre teksten med innlevelse og engasjement. Derfor er en leken holdning fra leserens side avgjørende for barnas opplevelse av teksten. Leseren må skape pauser og åpninger for samtaler underveis i lesingen, slik at barna får komme til orde. Bøker er et godt utgangspunkt for samtaler med barn. Det er enklere å få til samtalene når utgangspunktet er kjent for alle samtaledeltakerne. Den siste kategorien i modellen er leserne. Det kan henspille på personalet som leser for barna, men det er også knyttet til barna som lesere. Barnehagebarn kan vanligvis ikke avkode skrift selv, men er leser gjennom det å få teksten opplest for seg, og de må skape mening og sammenheng mellom den oppleste teksten og bildene de betrakter underveis i lesingen. Barnas alder, bakgrunn og språk vil ha betydning for hvilke bøker vi velger å lese for dem. Like viktig er barnas interesser, synspunkter og opplevelser for valg av bøker. Personalet i barnehagen skal skape en lesepraksis som favner alle faktorene i modellen, og det viktigste av alt er at barna får estetiske møter med litteraturen, som gir dem lyst til å lese mer og mulighet til å glede seg sammen med andre over bøker.

LITTERATURLISTE:

- Hallberg, K. (1982). Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen. *Tidsskrift för litteraturvetenskap* 1982(3-4).
- Hole, S. (2016) «Skakker du litt på hodet, så ser kanskje verden helt annerledes ut.» Intervju med Stian Hole om bøkene «Annas himmel» og «Morkels alfabet» / Interviewer: L.H. Strand. KUNST (Vol 1).
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2017-04-24-487>
- Seip, E. (2015) *Norske bildebøker – en stor rikdom* / Interviewer: J.R. Pettersen. Habitus as og Pedagogisk Forum, Barnehagefolk.
- Snow, C.E., og Ninio, A. (1986). The Contracts of Literacy: What Children Learn from Learning to Read Books. In W.H. Teale og E. Sulzby (Eds.), *Emergent Literacy writing and reading*: Ablex Publishing Corporation.
- Solstad, T. (2016). *Samtaler om bildebøker i barnehagen – en vei til opplevelse, lek og meningsskaping*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Strid, J.M., og Loe, E. (2012). *Den utrolige historien om den kjempestore pæra, eller beretningen om hvordan Jeronimus Bjergstrøm Severin Olsen ble gjeninnsatt i sitt rettmessige embete som Solbys borgermester*. Oslo: Schibsted.

Hun liker å leke med mammas strikkesøy,

men det liker ikke mamma.

Hva liker Muskatt? (2009) av Henriette Nilsen, 3. oppslag

I *Hva liker Muskatt?* er nesten alle oppslagene bygd opp som en motsetning: «Hun liker å leke med mammas strikkesøy, men det liker ikke mamma».

For de yngste

Årsaken til at mamma ikke liker at Muskatt leker med strikkesøyet, kommer bare fram i bildet. Når boka er lest noen ganger, kan ofte barna selv komme med siste del av teksten. På den måten opplever de å være aktive medlesere.

Bøker som egner seg til høytlesning for de minste barna, har som oftest en tydelig hovedperson, gjerne et barn eller et dyr. De siste årene har det kommet flere serier for denne aldersgruppen. Forlagene kategoriserer disse seriene som «pekebøker», og de små kvadratiske bøkene signaliserer at de er beregnet på de aller minste.

Ifølge forlagene er målgruppen til *Lille Ting*-serien av Nhu Diep 2–4 år, og Tor Åge Bringsværd og Tina Solis serie *Når to* henvender seg til aldersgruppen 0–3 år.

Faste gjennomgangsfigurer og en enkel handlingsstruktur gjør at barnet fort blir fortrolig med bøkene i slike serier. Den samme situasjonen oppstår igjen og igjen, og gjentakelsene får ofte et formelpreg. Ikke minst for små barn er denne gjenkjenneligheten fra bok til bok noe som lett skaper engasjement.

Mange barn kan også kjenne seg igjen i hverdagssituasjonene som skildres med både humor og alvor i *Hvem*-serien av Stina Wirsén. I *Lars*-serien av Svein Nyhus inviteres de minste til å delta i samtalen rundt hovedpersonen i bøkene.

FORSLAG TIL BØKER

Aakeson, Kim Fupz og Siri Melchior (ill.): *Lili elsker mat* (2012), Cappelen Damm
 Ahnéll og Elisabeth Moseng (ill.): *Pling vaken* (2018), Samlaget
 Bringsværd, Tor Åge og Tina Soli (ill.): *Når to-serien* (2002–2009), Gyldendal
 Diep, Nhu: *Lille Ting-serien* (2011), Cappelen Damm
 Larsen, Hilde Matre og Mari Kanstad Johnsen (ill.): *Gutt og Jente-serien* (2017–), Cappelen Damm
 Nilsen, Henriette: *Hva liker Muskatt?* (2009), *Hva gjør Pepsi?* (2010), *Hvor er Lakris?* (2012), Gyldendal
 Nyhus, Svein: *Lars-serien* (2011–2013), *Skal vi leke?* (2016), Gyldendal
 Tullet Hervé : *Trykk her* (2014), *Kom og lek!* (2017), Mangschou
 Wirsén, Stina: *Hvem-serien* (2007–2010), Gyldendal

For de eldste

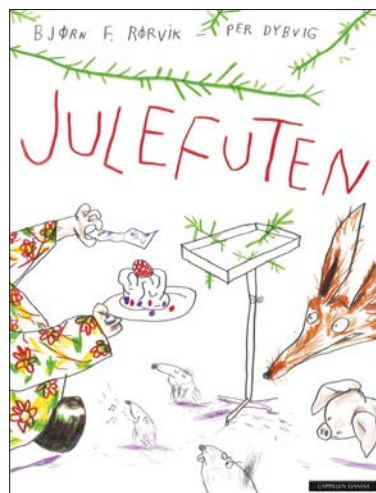
Rammeplanen poengterer at barnehagen «skal legge til rette for at de eldste barna har med seg erfaringer, kunnskaper og ferdigheter som kan gi dem et godt grunnlag og motivasjon til å begynne på skolen» (R17, s. 34). Ikke alle barn blir lest for hjemme. Desto viktigere er det da å la barna få god tid til å møte litteratur i ulike sjangre i barnehagen. Denne aldersgruppen kan ha stor glede av både bildebøker, fagbøker og illustrerte fortellinger.

Rammeplanen understreker at barnehagen skal arbeide med utforskning, fordypning og progresjon, og personalet skal blant annet sørge for denne progresjonen gjennom en bevisst bruk av bøker. Mange av bøkene som egner seg til høytlesning, består av episodiske fortellinger hvor vi følger de samme personene eller dyrene. Når man da skal lese et nytt kapittel, kan lesestunden gjerne starte med en samtale om hva man leste sist. En slik oppsummering sikrer at alle barna vet hva som hittil har skjedd, og de får dermed lettere utbytte av den videre lesningen. Ved at barna får aktivert kunnskapen sin om både personer og handling, kan de også lettere fantasere om hva de tror vil skje videre i boka. Etterpå kan dere sammen reflektere over *hvorfor* det skjedde. Dette kan åpne for små filosofiske og utforskende samtaler.

Spenning og humor i høytlesningsbøkene kan bidra til at barna kjenner at de opplever noe

sammen. Et slikt lesefellesskap kan forsterkes ved at lesegruppen har en «lesebinge» hvor barna kan legge seg ned og lytte.

Gjennom høytlesning får barna også en litterær referanseramme som de kan ta med seg videre inn i leken. På den måten kan bøkene medvirke til at barna i lesegruppen har en felles plattform, som gjør at flere kan bli aktive i leken.

Julefuten (2014), av Bjørn F. Rørvik og Per Dybvig (ill.)

Hver dag i hele desember setter dåsemiklene ut en nybakt kake til Julefuten. Men hvem er denne Julefuten? Reven og Grisungen bestemmer seg for å følge etter ham for å finne ut hvor han hører hjemme. Når sporene fører dem direkte til hulen der den ufordragelige Fjompennisen Papp bor, må de selvfølgelig undersøke saken nærmere.

FORSLAG TIL BØKER

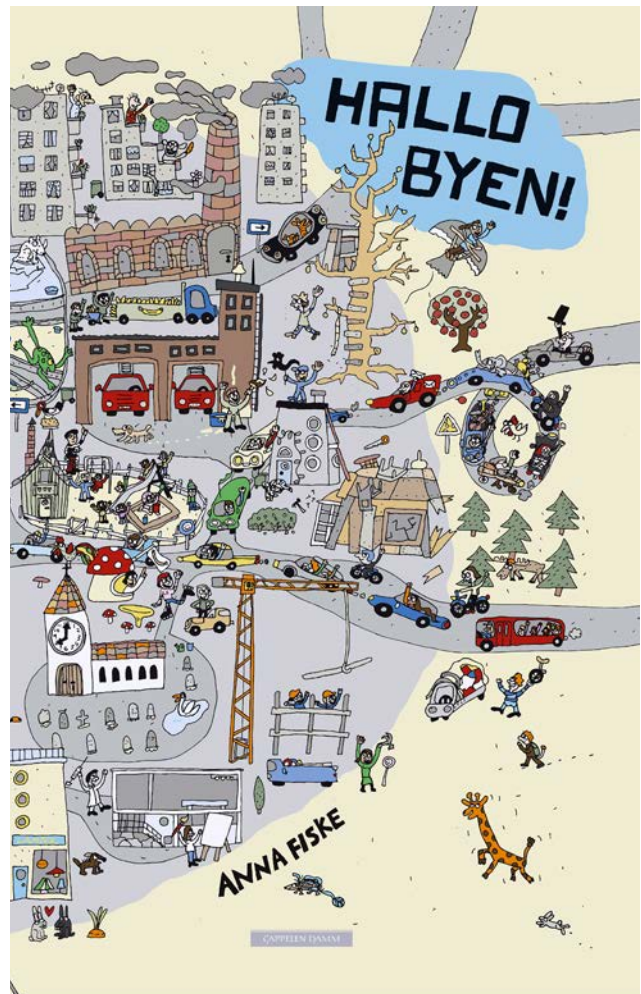
Aspeli, Vidar og Nora Brech (ill.): *En, to og et tre* (2018), Cappelen Damm
Barnett, Mac og Jon Klassen (ill.): *Trekant* (2018), *Firkant* (2018), Mangschou
Brønne, Trond og Iben Sandemose (ill.): *Vladimir og Estragon* (2012), Aschehoug
Davies, Benji: *Bestefarøya* (2016), Aschehoug
Erstad, Veronika og Bo Gaustad (ill.): *Kattejenta* (2015), Cappelen Damm
Grøntvedt, Nina E. og Bård Sletvold Torkildsen (ill.): *Plutselig* (2017), Aschehoug
Holm, Magnus og Rune Markhus (ill.): *Googolplex. Verdens største tall?* (2017), Gyldendal
Johnsen, Mari Kanstad: *ABC* (2017), Gyldendal
Mjønes, Johan B. og Åshild Irgens: *Hva gjør du, Lukas?* (2017), Aschehoug
Moursund, Gry: *Tre biler og en død katt* (2016), Gyldendal
Mæhle, Lars og Odd Henning Skillingstad (ill.): *Hvor er julenissen?* (2018), Ena
Paulsen, Trond Ole og Per Dybvig (ill.): *Sirkuskua* (2013), Gyldendal
Renberg, Tore og Lene Ask (ill.): *Jenny* (2016), Cappelen Damm
Rørvik, Bjørn F. og Per Dybvig (ill.): *Julefuten* (2014), *Hurra for reven og grisungen*, (samleutgave, 2016), Cappelen Damm

Myldrebøker

I myldrebøkene vrimler det av detaljer i bildene. Det er bildene som har den største funksjonelle tyngden, selv om det vanligvis er noe tekst på alle oppslagene, gjerne utformet som spørsmål til leseren. Bøkene har gjerne det samme utsnittet på hvert oppslag, men observante bildelesere finner fort ut at det er mye som skjer fra det ene oppslaget til det andre.

En myldrebok kan åpne for nye lesninger fra gang til gang ved at barna konsentrerer seg om en person, et dyr eller en gjenstand de vil følge fra oppslag til oppslag. Her får barna virkelig anledning til å bruke øynene og fantasien.

Ett av barna kan velge ut noe den lille lesegruppen skal konsentrere seg om, og etterpå kan et annet barn få bestemme hvem eller hva de nå skal fordype seg i. Den voksne kan da passe på at alle barna etter tur får være den som leder utforskingen, og på den måten sikre at også de stille og sjenerte barna får komme til orde.

Hallo byen! (2009) av Anna Fiske

I denne myldreboka følger vi et troll, en gammel heks og mange personer og dyr fra morgen til kveld. For hvert nytt oppslag går det bare en time, men i løpet av dagen har mye skjedd.

FORSLAG TIL BØKER

Ernstsen, Martin: *Hvor er Albert?* (2013), Cappelen Damm
Fiske, Anna: *Hallo byen!* (2009), *Hallo havet!* (2014), *Hallo skogen!* (2017), Cappelen Damm
Fossdal, Mona: *Bak den grønne døren* (2017), Vigmostad Bjørke
Roskifte, Kristin: *Alle sammen teller* (2018), Magikon
Sajnani, Surya: *Kan du finne meg?* (2018), Mangschou

Bildebøker hvor mye av fortellingen ligger i bildene

Bildebøker hvor mye av fortellingen ligger i bildene, krever at man ser nøye på og tolker bildene for å få med seg selve historien. Ut fra bildene og den sparsomme teksten kan barna og den voksne sammen konstruere historien – og kanskje er det flere historier der? Høytlesningen blir mer en dialog enn ren opplesning, og barnas medvirkning får dermed sin naturlige plass. Ofte klarer da barn og voksne sammen å avdekke mer og mer av historien for hver ny lesning.

Velg ut sentrale oppslag (dobbeltsider) etter at boka er lest, og ta dere tid til å se nøye på de valgte oppslagene. Hva skjer i tekst og bilde? Hva skjer fra oppslag til oppslag? Kanskje kan dere følge en person eller et dyr fra oppslag til oppslag – og la barna fortelle hva som skjer? I det siste har det også kommet bildebøker for barn hvor selve tittelen kan være den eneste verbalteksten i boka.

Kristin Ørjasæter ser i boka *Barne- og ungdomslitteratur. Møtet med lesaren* (2018) blant annet på utviklingen av bildebokmediet og hvilke konsekvenser denne utviklingen får for leseren: «Ordlause bildebøker er ei videreutvikling av potensialet i mediet for å la bildene bere heile fortellinga. Framstillinga blir lagd til bildene, utan at det blir sagt noko i det heile. Lesaren får heile ansvaret for å setje ord til bildene. Dermed har bildebokmediet gått heile vegen rundt, frå illustrert verbaltekst til bildeforteljingar heilt utan verbaltekst» (Ørjasæter, 2018, s. 97).

Til værs (2013) av Max Estes

Det er ikke bare selve boktittelen som peker oppover i denne bildeboka. Ved å følge en fugl og en ballong oppover og oppover får vi etter hvert avdekket store og små historier.

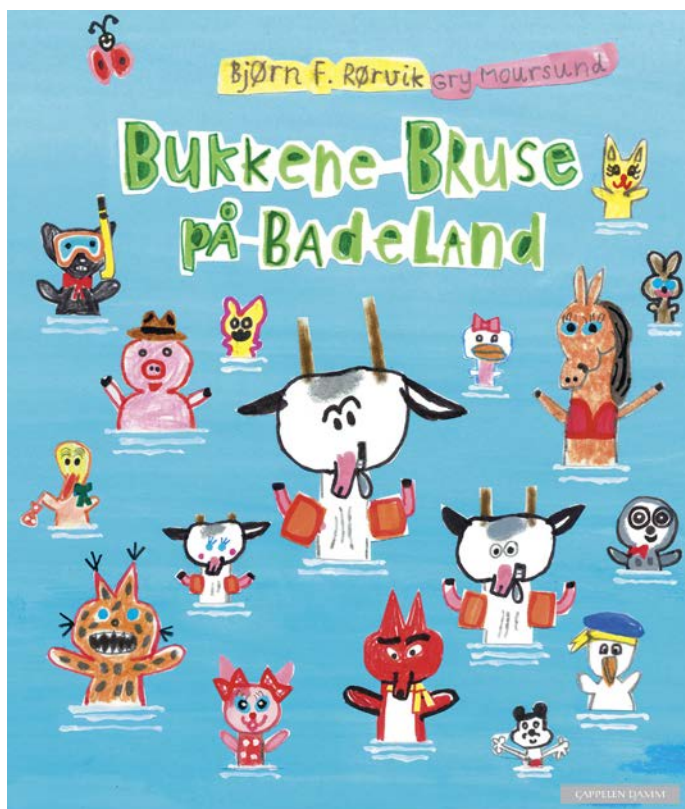
FORSLAG TIL BØKER

Eriksen, Endre Lund og Khim Tengesdal (ill.): *Tre historier om Moi: Moi om morgenen, Moi blir borte bø, Moi om kvelden*, (2011), Gan Aschehoug
Estes, Max: *Til værs* (2013), *Nattmat* (2014), Cappelen Damm
Kjølberg, Kristoffer: *Pokalen* (2016), Gyldendal
Klassen, Jon: *Jeg vil ha tilbake hatten min* (2012), *Vi fant en hatt* (2016), Mangschou
Torseter, Øyvind: *Klikk* (2004), Cappelen

Bildebøker som leker med andre tekster

Kjente myter, fortellinger og eventyr er en del av vår felles kulturarv. Barnehagen skal bidra til at barna «møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer» (R17, s. 48). Flere av dagens bildebøker spiller mer eller mindre direkte på disse historiene. Et slikt intertekstuet spill fungerer først hvis leseren har kjennskap til den opprinnelige teksten, men som oftest kan barna ha glede av disse bildebøkene selv om de ikke kjenner originalhistorien fra før.

Den voksne kan lese eller gjenfortelle originalteksten hvis barna ikke har hørt om den tidligere. Hva er den «egentlige» fortellingen? Hva kjenner vi igjen fra den opprinnelige versjonen? Hvordan leker man med originalteksten?

Bukkene Bruse på Badeland
(2009) av Bjørn F. Rørvik og Gry Moursund (ill.)

Bukkene Bruse på Badeland leker med det kjente folkeeventyret om de tre bukkene Bruse som skulle til seters for å gjøre seg fete. Også i denne versjonen må de over brua hvor det fæle trollet ligger på lur klar til å fange dem.

// Barnehagen skal bidra til at barna møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer

FORSLAG TIL BØKER

Browne, Anthony: *Meg og deg* (2010), Mangschou – eventyret om Gullhår og de tre bjørnene
Rørvik, Bjørn F. og Gry Moursund (ill.): *Bukkene Bruse på Badeland* (2009), *Bukkene Bruse vender tilbake* (2014), Cappelen Damm – eventyret om de tre bukkene Bruse
Steven, Kenneth og Øyvind Torseter (ill.): *Historia om korleis hunden fekk våt snute* (2012), Samlaget – fortellingen om Noahs ark

Diktbøker

I diktet «Noen tanker vil bare være tanker» fra denne boka er det lett for den voksne leseren og formidleren å lese inn en oppfordring om at diktet bør få stå i fred enkelte ganger. Det må få lov til å snakke for seg selv uten at den voksne bryter inn og kommenterer eller stiller spørsmål. Det å lytte er ikke det samme som å være passiv. Å være en god lytter krever aktiv medvirkning.

De poetiske diktene kan fenge barn slik at de vil høre dem om og om igjen for så å lære seg dem utenat.

Mulighetene til identifikasjon spiller også en sentral rolle i enkelte barnedikt. Ofte er synsvinkelen lagt til barna slik at omverdenen blir sett med deres øyne. Slike dikt kan være et springbrett til små filosofiske samtaler.

Barnehagen skal ifølge rammeplanen legge til rette for at barna får leke, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, lyder og ord. I mange av barnediktene spiller ordklangen og rytmen en større rolle enn selve meningen. Enderim og en fengende rytme bidrar til at barn lett tilegner seg disse diktene. Gjennom aktiv lytting og observasjon får de en forståelse for både mønster og rim. Det opprinnelige diktet kan fungere som en slags modell for barnas videre lek med språket. En slik «hermeutprøving» gir også ganske små barn muligheter til å dele både assosiasjoner og ordglede med hverandre.

Dikt og udikt om likt og ulikt (2016), av Torgeir Rebolledo Pedersen og Akin Duzakin (ill.)

Årstidene kommer fram i flere av diktene, og i «Alle knopper små de er» er assosiasjonen til en kjent barnesang klar.

FORSLAG TIL BØKER

Gaustad, Bo: *Lille Olle – et begavet svin* (2017), Cappelen Damm
Jensen, Eva og Iben Sandemose (ill.): *Kom si, kom sa* (2017), Aschehoug
Kaldestad, Per Olav og Hilde Kramer (ill.): *Med kråkenebb og kråkeføter* (2010), Cappelen Damm
Pedersen, Torgeir. R. og Akin Duzakin (ill.): *Dikt og udikt om likt og ulikt* (2016), Cappelen Damm
Rishøy, Ingvild H. og Bendik Kaltenborn (ill.): *Pling i bollen* (2011), Cappelen Damm
Teckentrup, Britta: *En er ikke to. Lete- og finne-vers* (2016), Omnipax

Fint å ha far (2006),
av Erna Osland og Marvin Halleraker (ill.)

Med pappas munn som barnerom

18

«Stingsildfaren har det vel vanskeleg! Han må heile tida passe seg for ikkje å svelgje ungene sine. Ungane bur nemleg i munnen til faren».

Fagbøker

Svært mange av fagbøkene tar for seg naturfaglige emner, og ofte er utgangspunktet noe som enten er kjent for barnet eller lett skaper nysgjerrighet. Teksten blir gjerne formidlet med en personlig stemme som henvender seg direkte til barnet som leser. Mange av bøkene har et fiksjonsunivers hvor fagstoffet nærmest er bakt inn i en fortelling som kan skape identifikasjon og innlevelse. Selve fagstoffet blir av og til også presentert i egne bokser.

I fagbøker for barn spiller fotografier og illustrasjoner en stor rolle. Det er ikke uvanlig at bilde-

materialet tar langt større plass enn teksten, og tegneserie som fortelleform har begynt å dukke opp i fagbøker for barn. Enkelte av fagbøkene egner seg nok best når den voksne ser på illustrasjonene og bildene sammen med barna og samtidig gjenforteller noe av teksten. Etter hvert kan den voksne lese korte utdrag fra teksten. Når barn først begynner å interessere seg for et emne, plukker de raskt opp nye navn og faktaopplysninger. I slike situasjoner kan det også fungere å trekke fram atlas, leksikon og fagbøker beregnet på eldre.

FORSLAG TIL BØKER

Blom, Kirsti og Karl-Otto Jakobsen (foto): *Snøugla* (2017), Cappelen Damm

Borge, Synnøve og Lise Myhre (ill.): *Steinhumle* (2016), Gyldendal

Eide, Nina E., Terje Borg, Camilla Næss og Inger Lise Belsvik (ill.): *Møt fjellreven* (2013),

Mangschou - boka finnes også på sør- og nordsamisk

Engholm, Bengt-Erik og Jojo Falk (ill.): *Lus* (2017), Omnipax.

Erslund, Bjørn Arild og Alice Lima de Faria (ill.): *Hoggormen* (2014), Cappelen Damm

Ertzeid, Marit Røgeberg: *Småkryp for småfolk* (2017), *Fjæra for småfolk* (2018), Cappelen Damm

Osland, Erna og Marvin Halleraker (ill.): *Fint å ha far* (2006), Mangschou

Osland, Erna og Inger Lise Belsvik (ill.): *Under en stein* (2014), Samlaget

Digitalisert litteratur

Nye digitale løsninger har også satt sitt preg på barnelitteraturen. Flere bøker er nå mulig å lese i både bokform og digital form på nettbrett og liknende. Personalet i barnehagen skal «legge til rette for at barn utforsker, leker, lærer og selv skaper noe gjennom digitale uttrykksformer» (R17, s.45). Utvalget i digitale barnebøker varierer fra digitaliserte bildebøker til mer interaktive apper med spill og aktiviteter knyttet til bokas handling. «Framleis er bildebokappen i en eksperimenterende fase, og som all ny teknologi fascinerer han både barn og voksne. Tida vil vise

kva denne typen litteratur utviklar seg til, og kva han gjer med førestillingane våre om litteratur» (Birkeland mfl., 2018, s. 185).

Det er også viktig at personalet setter seg godt inn i de ulike appene og kvalitetssikrer dem før de introduserer dem for barna. Rammeplanen trekker fram at når digitale verktøy er i bruk, skal «personalet vurdere relevans og egnethet og delta i barns mediebruk» (R17, s. 45). En fylldigere oversikt over barnebøker på skjerm finner du blant annet på sølvberget.no.

APPER

Johnsen, Åshild Kanstad: *Kubbe lager skyggeteater* (2013), Gyldendal

Miksapix: *Nordlysbarne* (2017), Miksapix Interactive – appen finnes på norsk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Nyhus, Svein: *Lars* (2013), Gyldendal

Stai, Kari: *Jakob og Neikob* (2011), Samlaget – appen finnes også på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

LYDBØKER

Donaldson, Julia: *Plass bakpå kosten* (2017), Gammafon

Eriksen, Endre Lund: *Monstrene i Dunderly* (2011), Lydbokforlaget

Wieslander, Jujja: *Mamma Mø prøver sklia* (2016), Gammafon

Barbie-Nils og pistolproblemet (2011) av Kari Tinnen og Mari Kanstad Johnsen (ill.), 8. oppslag

Nils er fem år og skal få velge bursdagsgave. I lekebutikken finner han raskt fram til der hvor Barbiesakene er samlet, men far er bare opptatt av pistoler og skyting. For far er det vanskelig å se at sønnen har interesser som går imot det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret.

Mangfold og gjensidig respekt

Barnehagen skal være et sted hvor barna «skal få oppleve at det finnes mange måter å tenke, handle og leve på» (R17, s. 9). Det å kunne gjenkjenne seg selv i bøkene som leses, kan gi barna ord og referanser til å snakke om egne følelser. I mange av barnebøkene kommer leseren tett inn på hovedpersonenes liv. Gjennom deres

opplevelser, handlinger og tanker kan leseren få et innblikk i andres tilværelse. Ved å lese om andres liv og erfaringer kan barnet få mulighet til å forstå både seg selv og andre mennesker bedre. Litteratur og utforskende samtaler kan være med på å utvikle barnets evne til empati.

FORSLAG TIL BØKER

Ask, Lene: *Jo får en venn* (2014), Gyldendal
 Fuglehaug, Randi og Jill Moursund (ill.): *Papelina* (2017), Samlaget
 Lima de Faria, Alice: *Fuglefesten* (2017), Cappelen Damm
 Hole, Stian: *Garmann*-bøkene (2006–2008), Cappelen Damm
 Horndal Sissel : *Himmelspringaren*, (2016), Mangschou
 Jackson, Ida og Jens A. Larsen Aas (ill.): *Den store Brillebjørn-boka* (2017), Gyldendal
 Moseng Elisabeth: *Herr Hansen får besøk* (2017), Mangschou
 Nyhus, Kaia Dahle: *Hun som kalles søster* (2016), Cappelen Damm
 Nyka, Justyna: *Drømmeprinsen* (2010), Mangschou
 Salinas, Veronica og Camilla Engman (ill.): *Reisen* (2012), Magikon
 Solberg, Lisa Aisato Njie: *Mine to oldemødre* (2008), Gyldendal
 Stai, Kari: *Jakob og Neikob* (2008), *Jakob og Neikob. Naboen* (2016), *Jakob og Neikob og alle andre* (2018), Samlaget
 Tinnen, Kari og Mari Kanstad Johnsen (ill.): *Barbie-Nils og pistolproblemet* (2011), Gyldendal
 Øien, Jan-Kåre: *Havets skrekk* (2015), Cappelen Damm

Likestilling og likeverd

Som en del av barnehagens verdigrunnlag skal likestilling og likeverd fremmes «uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet» (R17, s. 10). «I barnehagen skal alle barn ha like muligheter til å delta i fellesskap i alle aktiviteter i barnehagen» (R17, s. 10). Trine Solstad skriver i boka *Samtaler om bildebøker i barnehagen* (2016) at personalet i barnehagen må «sørge for at alle barn i barnehagen kommer i kontakt med bøker og opplever glede og forundring over det de forteller om» (Solstad, 2016). Utvalget av bøker må tilpasses den enkelte barnegruppe slik at alle barn får oppleve glede i møte med bøker ut fra den enkeltes forutsetninger. Flere barnebøker finnes på flere språk og ulike kommunikasjonsformer. Hør med ditt nærmeste bibliotek eller få hjelp av listen «aktuelle ressurser» bakerst i heftet. La bøkene være med på å skape fellesskap og fremme likestilling og likeverd i barnegruppen.

Flerspråklig litteratur

I 2017 gikk ca. 80 prosent av alle minoritets-språklige barn i Norge i barnehage (Statistisk sentralbyrå, 2017). Personalet i barnehagen skal «bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norsk-/samiskspråklige kompetanse» (R17, s. 24). Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har laget veiledere for flerspråklig arbeid i barnehagen, og under «Litteratur og aktuelle ressurser» finner du en lenke til en bokliste med tospråklige bøker på norsk og andre språk. «Når den samme boka leses på flere språk, kan barna bli kjent med fortellingene på sine ulike morsmål og på norsk» (nafo.oslomet.no).

Samisk litteratur

I Norge har vi tre offisielle samiske språk: nord-samisk, lulesamisk og sørsamisk. Samiske språk har nå status som truede, og for at språket skal holde seg levende, må det brukes. Samisk kultur har en rik fortellertradisjon, og historier som før bare ble formidlet muntlig, har i nyere tid blitt nedskrevet og gjort tilgjengelig i bokform. For å bevare og videreføre denne tradisjonen er det viktig at barna får kjennskap til original samisk litteratur med skildringer fra samisk kultur og historie. I tillegg kan bruk av samiske utgaver av bøker som barna allerede kjenner til på norsk, være en fin måte å skape fellesskap rundt samme historie.

I barnehagen skal alle barn ha like muligheter til å delta i fellesskap i alle aktiviteter i barnehagen

FORSLAG TIL BØKER

Andersen, Birgit Å. og Nina M. Iversen (ill.): *Emielle & Emierká*, (2018), ČálliidLágádus, norsk, nord-, lule- og sørsamisk utgave

Biente, Anne-Grethe Leine og Meerke Laimi Thomasson Vekterli (ill.): *Joekoen sjehteles ryöjnesjæjja* (2014) *En skikkelig flink liten reingjeter* (2018), Idut, sørsamisk og norsk utgave

Elvebakk, Tone og Janne Olsby: *Elle ja Ándá hárdiba guovssahasaid – Elle og Ándá erter nordlyset* (2018), Várdo báiki, parallell tekst på nordsamisk og norsk

Horndal, Sissel: *Sølvmånen*, (2016) ČálliidLágádus, norsk, sør-, lule- og nordsamisk

Tilrettelagt litteratur

22

Noen barn vil ha behov for særskilt tilrettelegging i møte med litteratur. «Barnehagen skal tilpasse det allmennpedagogiske tilbudet etter barnas behov og forutsetninger» (R17 s. 40).

Tromsø bibliotek poengterer: «Alle barn har rett til å oppleve leseglede! Men alle bøker passer ikke for alle barn». Det finnes tilrettelagte bøker

med enkel tekst, enkelt innhold, lyd, bilder, stor skrift, punktskrift, taktile bøker, tegnspråk og piktogram. Foreningen Leser søker bok jobber for at alle skal ha tilgang til gode bøker, og i deres nettverk «Bok til alle» er 346 bibliotek over hele landet med og har gode samlinger med tilrettelagte bøker. Under «Aktuelle ressurser og litteratur» finner du mer utfyllende info og lenker.

Barnehagen skal tilpasse det allmennpedagogiske tilbudet etter barnas behov og forutsetninger

FORSLAG TIL BØKER

Diesen, Anette: *Vers på tvers* (2007), Solum – boka har en enkel tekst i sort skrift og punktskrift og er utformet i sterke farger. *Med blikket på dyr, dokker og ballonger* (2015), Solum – spesielt beregnet for høytlesning for barn som verken kan snakke eller bruke hendene, men som kan bruke blikket til å kommunisere

Fiske, Anna: *Følelsesbiblioteket* (2015), Solum – først og fremst rettet mot målgruppen barn og ungdom med syn- og hørselsskader eller utviklingshemming

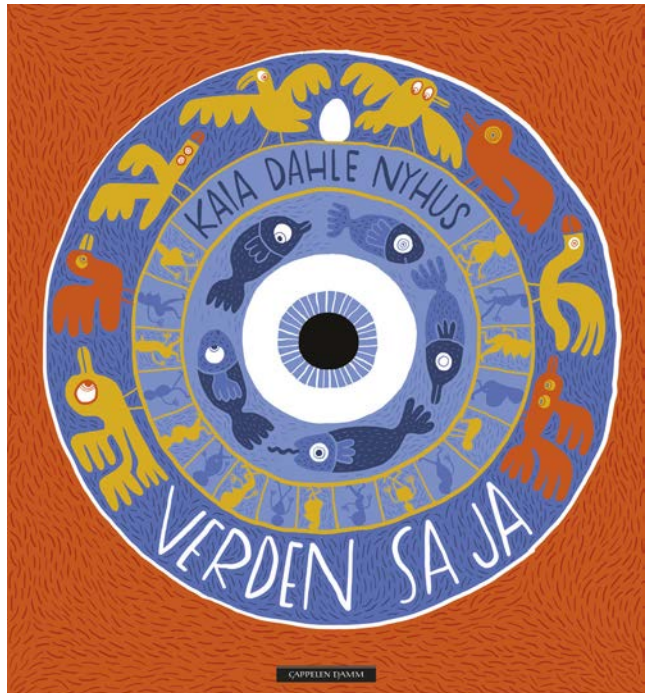
Stai, Kari og Eva P. Eriksson (relieffbilder): *Jakob og Neikob* (2008), Samlaget – punktskrift og følebilder

Bærekraftig utvikling

Rammeplanen understreker at det er viktig å skape tilhørighet til naturen. Barna skal bli kjent med naturens mangfold, men de skal ikke bare få naturopplevelser. De skal også lære seg å ta vare på naturen. «Barnehagen skal bidra til at barna kan forstå at dagens handlinger får konsekvenser for fremtiden» (R17, s. 10).

I de siste årene har det kommet flere småbarnsbøker som tematiserer natur og miljø. Disse bøkene kan føre til både små filosofiske samtaler og en gryende bevisstgjøring om menneskers ansvar for å ta vare på livet på jorden.

Rammeplanen slår fast at de samiske barnehagene «skal bygge på en samisk forståelse av naturen og bidra til at barna kan leve i harmoni med naturen, nyttiggjøre seg og høste av naturen og utvikle respekt for naturfenomener» (R17, s. 25).

Verden sa ja (2018) av Kaia Dahle Nyhus

Denne boka tar leseren med på en oppdagelsesreise fra verdens begynnelse. Her fabuleres det over hvordan både dyr og mennesker har utviklet seg opp gjennom tidene, og boka berører også dagens situasjon med menneskenes overforbruk.

Barnehagen skal bidra til at barna kan forstå at dagens handlinger får konsekvenser for fremtiden

FORSLAG TIL BØKER

Biente, Anne-Grethe Leine og Meerke Laimi Thomasson Vekterli (ill.): *En skikkelig flink liten reingjeter* (2018), Idut - boka finnes også på sørsamisk (2014)

Blom, Kirsti og Eva Fuglei (foto), Kit M. Kovacs (foto), Åshild Ønvik Pedersen (foto): *Dyr i Arktis. Fjellreven - Isbjørnen - Svalbardrypa* (2010), Cappelen Damm

Haughton, Chris: *Shh! Vi har en plan* (2016), Fortellerforlaget

Lirhus, Agnar og Rune Markhus (ill.): *Gutten og det glødende treet* (2017), To streker

Mathismoen, Ole og Jenny Jordahl (ill.): *Grønne greier - om natur og miljø og sånt* (2018), Ena

Nyhus, Kaia Dahle: *Verden sa ja* (2018), Cappelen Damm

Næss, Jan Chr. og Jens Kristensen (ill.): *Ville dyr i byen* (2016), Gyldendal

Osland, Erna og Per Ragnar Møkleby (ill.): *Når det regnar i Afrika* (2015), Samlaget

Siri, Hege og Mari Kanstad Johnsen (ill.): *Tunellen* (2015), Magikon

Førstemamma på Mars (2013), av Gyrid Axe Øvsteng og Per Ragnar Møkleby (ill.), s. 46–47

Boka skildrer en mor som blir alvorlig syk. Datteren reagerer med en blanding av avvisning og voldsomt raseri for å holde moras sykdom på avstand. Det er vanskelig å forholde seg til at mora ikke lenger er den sterke supermammaen hun pleide å være.

Livsmestring og helse

Gjennom denne typen litteratur kan barn i sårbare situasjoner få hjelp til å sette ord på egne tanker, følelser og opplevelser. Ofte har bøkene et barneperspektiv og er framstilt ut fra barnets måte å se og oppleve ting på. Dette skaper lett identifikasjon hos de unge leserne. Slike bøker kan også bidra til at barna skjønner at de ikke er alene om å oppleve vanskelige, vonde og kanskje også faretruende situasjoner. De får satt ord på egne erfaringer og forstår at det er mulig å snakke om disse hendelsene. «Barnehagen skal være et trygt sted hvor barna kjenner at det er tid og rom for å ta opp deres problemer» (R17 s. 11).

«Gi barnet et språk om det ubehagelige!», oppfordrer Gro Dahle. Flere av bildebøkene

hennes har blitt skrevet på direkte oppfordring fra helsepersonell. De etterlyste litteratur som kunne være en inngang til samtaler med barn som er i vanskelige følelsesmessige situasjoner og relasjoner.

I «Bildeboka og den vanskelige samtalen med barn» i ressursheftet *Les for meg – snakk med meg! Om bruk av bildebøker i samtaler med barn om vold og overgrep* (2017) er Inger Helene Tønnesen opptatt av at bildebøkene kan være en portåpner til disse samtalene: «Språket i bildebøkene er på barnas nivå, og slik kan bildeboka også bli et slags overgangsobjekt fra barnets egen virkelighet. De kan få snakke om følelser gjennom elementer fra boka. Det å reflektere

rundt de ulike betydningene er en fin måte for barna å sette ord på sine egne erfaringer og følelser» (Tønnesen, 2017, s. 11). Det er viktig at personalet lærer seg å møte barna i de samtalene som kan dukke opp under eller etter en høytlesning av en bok med et følelsesmessig vanskelig tema.

I rammeplanens kapittel «Barnehagens verdi-grunnlag» står det at barnehagen er «i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon», og at personalet skal «ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages» (R17, s. 11).

Barna skal få støtte i å mestre motgang, håndtere utfordringer og bli kjent med egne og andres følelser

FORSLAG TIL BØKER

Dahle, Gro og Svein Nyhus (ill.): *Sinna mann* (2003), *Håret til mamma* (2007), *Dragen* (2018), Cappelen Damm

Larsen, Elisabeth Helland og Marine Schneider (ill.): *Jeg er Døden* (2015), Magikon

Lunde, Stein Erik og Øyvind Torseter (ill.): *Eg kan ikkje sove no* (2008), Samlaget

Tinnen, Kari og Siri Dokken (ill.): *Ulla hit og dit* (2010), Gyldendal

Wirsén, Stina: *Liten* (2016), Gyldendal

Øvsteng, Gyrid Axe og Per Ragnar Møkleby (ill.): *Førstemamma på Mars* (2013), Samlaget

Foto: Lena Knutli

Aktivitetsforslag

«Barnehagen skal bidra til at barn leker med språk, symboler og tekst og stimulere til språklig nysgjerrighet, bevissthet og utvikling» (R17, s. 47–48).

Gjennom undring, utforsking og skapende aktiviteter skal barna utvikle både kunnskaper og ferdigheter, og under fagområdet «Kunst, kultur og kreativitet» understreker rammeplanen at opplevelser med kunst og kultur skal gi barna estetiske erfaringer, og at de «skal støttes i å være aktive og skape egne kunstneriske uttrykk» (R17 s. 50).

Lek videre med et mønster i boka

Enkelte bøker er tydelig bygd opp rundt et mønster, slik vi for eksempel så i *Hva liker Muskatt?* av Henriette Lien, hvor oppslaget som er vist, var bygd opp med denne motsetningen: «Hun liker å leke med mammas strikketøy / men det liker ikke mamma». Et annet oppslag viser og forteller at «Muskatt liker å tisse i pappas tøfler / men det liker ikke pappa».

Her kan barna dikte videre på mønsteret «liker / liker ikke».

I *Tenk om ...* av Hilde Hodnefjeld lekes det med motsetninger av typen «De voksne sier: Nei, det ER ikke noe monster under senga di! / Men tenk om det VAR et monster under senga likevel ... og det kom ut midt på natta ... Og begynte å leke med deg!».

Her kan barna dikte videre på mønsteret «De voksne sier: ... / Men tenk om ...».

Spill inn animasjonsfilm

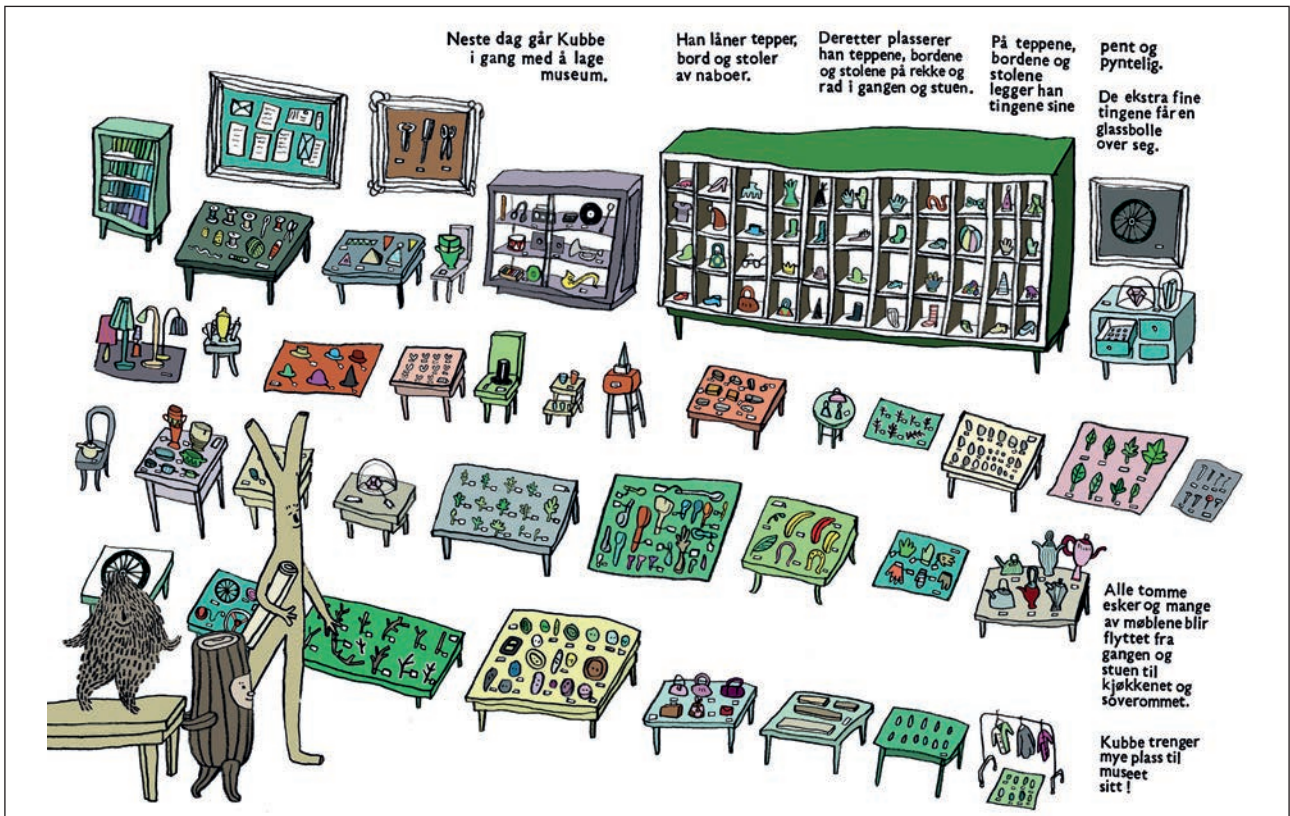
Med utgangspunkt i en bok kan dere animere handlingen med barna og lage en film som enten er tro mot innholdet og karakterene, eller hvor dere lager en ny fortelling der alt er litt annerledes. Ved å endre målestokken på rollefigurene, tillegge dem ulike stemmer og lage stemningsfull scenografi kan den samme historien bli spilt ut med ulike uttrykk.

I kapitlet «Animer mer! En innføring i animasjon med små barn» i *Barn, kunst og kultur* påpeker Marit Bakken og Bente Aasheim at «små barn erfarer verden og tilegner seg ny kunnskap og erfaringer gjennom sansene, og det å lage animasjonsfilm må være et eldorado for sansemessig opplevelse og derigjennom tankemessig erkjennelse. Å tenke med hendene er naturlig for barn - det er dessuten en særdeles nyttig læringsstrategi» (Bakken, M. og Hommersand, S.B, 2013, s. 207).

På NRK Super kan du blant annet se animasjonsfilmen *Odd er et egg* basert på bildeboka av Lisa Aisato. Det finnes instruksjonsfilmer på nett om hvordan du kan lage animasjonsfilm med barna.

Litteraturfestival

Inviter foreldre og søsken på litteraturfestival med avdelingen/basen eller med hele barnehagen. Hør med det lokale biblioteket om de kan bidra ved å komme og presentere noen bøker, eller kanskje er det noen i personalet eller foreldregruppen som kan gjøre det? Gjør om rom til leserom eller scener fra en fortelling, eller lag en teaterforestilling basert på en av bøkene. Vis fram bøkene dere leser med barna, og snakk med foreldrene om hvordan dere jobber med litteratur i barnehagen.

Kubbe lager museum (2010), av Åshild Kanstad Johnsen

Lek handlingen i boka

Det kan være spennende å ta utgangspunkt i handlingen i en bok barna kjenner godt, og å gjøre det samme som figurene i historien. I boka *Kubbe lager museum* av Åshild Kanstad Johnsen samler Kubbe sammen ting han finner i skogen. Ta med barna ut i naturen for å samle. Ta gjerne bilde av det dere finner. Etterpå kan dere

ta med tingene tilbake til barnehagen og stille det ut i deres eget museum. Dere kan også lage en ny bok i form av et fotoalbum med tingene dere fant. Flere innsamlingsideer finner dere i *Kubbes album om alt*.

Kofferten full av fortellinger

Et annet alternativ er å samle sammen rekvisitter som du bruker når du formidler en bok, og la barna bruke dem til å spille ut handlingen i boka eller leke med. Denne kofferten var full av rekvisitter som barna kunne forbinde med *Den gamle mannen og hvalen* av Stian Hole. Spesielt for de yngste og barn med et annet morsmål enn

språket du formidler fortellingen på, kan rekvisitter forsterke og bidra til at de forstår fortellingen bedre. Kanskje kan du spørre kollegaer eller foreldre med et annet morsmål enn norsk om å formidle den samme boka på sitt eget morsmål og på den måten la barna få oppleve den samme fortellingen på ulike språk.

FORSLAG TIL BØKER

Aisato, Lisa: *Odd er et egg* (2010), Gyldendal

Hodnefjeld, Hilde: *Tenk om ...* (2012), Mangschou

Hole, Stian: *Den gamle mannen og hvalen* (2005), Cappelen Damm

Johnsen, Åshild Kanstad: *Kubbe lager museum* (2010), *Kubbes album om alt* (2013), Gyldendal

Litteratur og aktuelle ressurser

LITTERATUR

Bakken, M. og Aasheim, B. (2013). Animer mer! En innføring i animasjon med små barn. I Bakken, M. og S. Bjerke Hommersand (red.). *Barn, kunst og kultur* (s. 205–218). Oslo: Universitetsforlaget

Birkeland, T. (2017). Å skape verden gjennom språket. I K. Bakke, C. Jenssen og A.B. Sæbø (red.). *Kunst, kultur og kreativitet – Kunstfaglig arbeid i barnehagen* (2. utg.) (s. 47–77). Bergen: Fagbokforlaget

Birkeland, T., Mjør, I. og Teigland, A.-S. (2018). *Barnelitteratur, sjangrar og teksttypar* (4. utg.). Oslo: Cappelen Damm

Lesesenteret. Hentet 13.12.18 fra <https://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/lesing-i-barnehagen/pedagogiske-ressurser/barns-spraaklige-miljoe/gode-tips-til-hoytlesing-i-barnehage-article115742-13108.html>

Nussbaum, M.C. (2016). *Litteraturens etikk*. Oslo: Pax

Solstad, T. (2018). Bildeboka – den viktigste boka i barnehagen. I Solstad, T., Turid Thorsby Jansen og A. M. Øines (red.): *Lesepraktiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter* (s. 43–64). Bergen: Fagbokforlaget

Solstad, T. (2016). *Samtaler om bildebøker i barnehagen – en vei til opplevelse, lek og meningsskaping*. Oslo: Universitetsforlaget

Statistisk sentralbyrå (2017) – Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til innvandrerbarn. Hentet 11.12.18 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/12272/tableViewLayout1/>

Tønnesen, Inger Helene (2017). Bildeboka og den vanskelige samtalen med barn. I *Les for meg – snakk med meg. Om bruk av bildebøker i samtaler med barn om vold og overgrep*. Ressurshefte, Likestillingssenteret og Hamar bibliotek (s. 10–11). Hentet 11.12.18 fra <https://likestillingssenteret.no/wp-content/uploads/2018/01/Ressurshefte-Les-for-meg-snakk-med-meg.pdf>

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: innhold og oppgaver*. Hentet 11.12.18 fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>

Ørjasæter, K. (2018). *Barne- og ungdomslitteratur. Møtet med lesaren*. Oslo: Samlaget

AKTUELLE RESSURSER

Alfheim, I. og Fodstad, C.D. (2014). *Skal vi leke en bok? Språktilegnelse gjennom bildebøker*. Oslo: Universitetsforlaget

Dybvik, H. (2016). Litteratur i barnehagen – et spørsmål om kvalitet? I H. Jæger og J.K. Torgersen (red.), *Barnekultur* (s. 122–135). Oslo: Cappelen Damm akademisk

Garmann, N.G. og Ommundsen, Å. M. (red.). (2017). *Danne og utdanne. Litteratur, språk og samtale*. Oslo: Novus

- sprakloyper.uis.no – Språkløyper er en nasjonal strategi for språk, lesing og skriving igangsatt av Kunnskapsdepartementet.

Samisk

- Sametinget gir tilskudd til åtte samiske bokbussar i ulike samiske distrikt. Bokbussene turnerer og gjør samisk litteratur tilgjengelig for barn og unge rundt om i landet.
- Den samiske læremiddelportalen Ovttas|Aktan| Aktesne har samlet informasjon om samiske læremidler. Du finner bilder, bøker, filmer, lyd, læringsmaterieil og digitale ressurser, artikler og dokumenter <https://ovttas.no/nb/index>.
- Flere samiske forlag har gratismaterieil som de deler ut til skoler og barnehager med samiske barn: <http://calliidlagadus.org/>, www.idut.no.

Flerspråklig

- nafo.oslomet.no – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring
- morsmal.no – nettsted for morsmål og tospråklig fagopplæring
- dfb.nb.no – det flerspråklige bibliotek

Tilrettelagt

- <https://www.tromso.kommune.no/for-barn-med-nedsatt-funksjonsevne.179931.no.html> Epleavdelinga ved Tromsø Bibliotek har mange gode tips. Her finner du fag- og skjønnlitteratur og annet lesestimulerende materieil for barn med nedsatt funksjonsevne.
- boksok.no/ «Boksøk er en kvalitetssikret søketjeneste med bøker som på ulike måter passer for alle som leser i motvind.» boksok.no/om-boksok
- www.statped.no Statlig spesialpedagogisk tjeneste

Digitalisert

- Apper basert på Kubbe-bøkene <https://itunes.apple.com/no/app/kubbe-rydder-opp/id453678524?l=no&mt=8>
<https://itunes.apple.com/no/app/kubbe-lager-skyggeteater/id581207512?mt=8>
- Sølvbergets tips til gode skjermbaserte leseopplevelser for barn <https://www.solvberget.no/Anbefalinger/Lesetips-for-barn-og-unge/Gode-barneboeker-paa-skjerm>

NASJONALT SENTER
FOR KUNST OG KULTUR
I OPPLÆRINGEN

NORD
universitet

NORSK
BARNEBOKINSTITUTT